

Серія підкастів: Примусова праця і міграція

The project is co-financed by the Governments of Czechia, Hungary, Poland and Slovakia through Visegrad Grants from International Visegrad Fund. The mission of the fund is to advance ideas for sustainable regional cooperation in Central Europe.

Ризики примусової праці: вплив війни

- Доброго дня, пане Георгію!
- Доброго дня, Анастасія!
- Я дякую вам за вашу згоду поспілкуватися за темою ризики примусової праці і вплив війни.

Стосовно першого питання. А які ви бачите ключові ризики, які ви бачите ключові проблеми в даній сфері?

- Дякую. Ну знову ж таки тут треба сказати, що проблема ця була поширена і до війни як в Україні ,як всередині країни так і для усіх, що працювали за кордоном. Війна лише поглибила кризові питання в даній галузі. Тобто ми знаємо що більше ніж 7 мільйонів українців, можливо, навіть 8, виїхали за кордон і закордонні партнери, кордоні країни дуже багато допомагають українцям, за що ми їм вдячні, але шахрайство, на жаль, в світі ніхто не відміняв. Українці доволі часто потрапляють в тенета саме примусової праці.

Знову ж таки почати треба мабуть з дифініції. В нас є Конвенція 29 Міжнародної організації праці. Вона визначає, що примусова праця – це будь-яка робота, яка виконується під погрозою якогось покарання і на яку особа не давала свою згоду. Тобто це дуже широке формулювання і можна трошки тут його розкрити, тому що є абсолютна примусова праця, коли людина, грубо кажучи, як сюжети в новинах інколи з'являються там в кайданках, сидять в якихось бараках, або частково примусово праця, наприклад, понаднормова робота тощо.

Що стосується власне цих кризових явищ, які оголила війна. Це той факт, що зазвичай люди необізнані в своїх трудових правах А це проблема, яка і була і до війни, і зараз наразі під час війни для українців стоїть доволі гостро, тому що дуже часто люди

працевлаштовуються і в Україні, не знаючи своїх прав, потім залишаються ошуканими. А якщо людина переїхала в іншу країну, тим паче якщо є мовний бар'єр. Ще поглиблює ризик, звичайно, те, що під час такої повномасштабної війни люди тікали, вони згоджувались на будь-яку роботу, щоб заробити хоч лише якусь копійку, не знаючи умов праці, не знаючи законодавство тих країн, до яких вони їдуть. І тут головну роль має відігравати просвітницька робота.

Ми знаємо з нашого емпіричного досвіду в плані примусової праці, що найбільш кризовим явищем є саме неофіційне неформальне працевлаштування. Тому що людина знаходиться як у Данте в лімбі – вона не в пеклі і не в раю, вона десь там теліпається. Наче вона і працює, але не має жодних прав, жодних гарантій. І це в принципі ми знаємо такі випадки з багатьох країн Європи. На жаль, недобросовісні роботодавці і там є.

Такі явища були і до війни. Навіть на сайт пошуку робіт заходиш і там ти читаєш «Робота в країні X, там 3 000 доларів, але ти маєш скинути аванс, ти маєш попередньо сам купити машину, сам приїхати, а там нічого нема, тільки якісь знак на дорозі з назвою населеного пункту.

Зараз українці, українська робоча сила - це лакомий шматок для подібних недобросовісних роботодавців. І знову ж таки беручи до уваги той факт, що українцям потрібно виживати, вони зазвичай потрапляють в такі ситуації, і це ситуації, коли, наприклад, у людей забирають паспорти, людей контролюють цим. Тобто це прямо дефініція з конвенції, це погроза покаранням, що я тобі не віддам паспорт, або погроза покаранням те, що людина якось там неправильно оформила документи, а я скажу міграційній службі, поїдеш в свою Україну назад.

Такі випадки також не поодинокі. Чи, наприклад, затримка зарплати з вимогою: «А ти попрацюєш місяць, а потім я тобі це віддам». Це також примусова праця, це погроза покаранням, що я тобі не видам те, що було твоє.

Також вказує на ознаки примусової праці, коли роботодавець каже: «Так, давай сьогодні влаштуєшся, бо там ще стоїть сто тисяч українців, тобто погоджуйся і все». Це також може свідчити, що якась там омана буде, що стосується неофіційного працевлаштування. Дуже часто це мотивується тим, що ми не будемо платити податки і в тебе зарплата буде вища. Тут можна втрапити в велику халепу. І наприклад навіть у сусідній Польщі, якщо ти неофіційно працевлаштований чи працевлаштована, там є, наприклад, дві служби – фонд соціального страхування й інспекція праці. Фонд соціального страхування штрафує лише роботодавця. А от інспекція праці може повідомити міграційну службу, і якщо є якісь порушення це аж до депортації з Польщі. Тобто можна втрапити в халепу і бути повернутим.

Це проблеми, які війна лише поглибла, і масштаб цих проблем став більшим.

І тут потрібно вироблення певних спільних рішень, тому що ознаки примусової праці і ознаки загрози примусової праці, вони в принципі, що в країнах Європи, що в південній і східній Азії, що в Латинській Америці – вони в принципі однакові.

Тобто можна за певними критеріями визначити, що тебе будуть експлуатувати, і якось цьому зашкодити заздалегідь.

Але тут треба сказати, що не лише країнам Європи, потрібно розглядати також нам відомі випадки використання примусової праці внутрішньо переміщених осіб і в Україні, тому що люди з регіонів, які найбільше постраждали, вони тікали в більш спокійні регіони, де також цим користувалися недобросовісні роботодавці. І це також незадекларована праця, невиплата заробітної плати. Людина на вулиці, шукає нову роботу, без жодної копійчини, і вона була ошукана. А чому? Бо вона просто не знала.

Тобто перше - це шоковий стан, звичайно. А друге - це незнання елементарного законодавства.

- Дякую вам. Ви почали тему стосовно рішень, які можуть бути застосовані. Зокрема, ви сказали про вироблення спільних рішень. Хто має виробляти рішення, між ким вони мають вироблятися?
- Що робити? Це дуже класне питання, тому що «Хто винен?» ми знаємо. А от що робити, це, зазвичай, питання, яке забирає найбільше часу.

Тут, звичайно, є механізми, скажімо так, традиційні. Це більшість країн Європи, і Україна в тому числі, ратифікували Конвенцію Міжнародної організації праці 129 стосовно діяльності інспекції праці. На жаль, у нас зараз вона трошки обмежена в своїх повноваженнях, але в Європі вона працює. Треба сказати, що наша Державна служба з питань праці, наша інспекція веде вкрай активну роботу саме з протидії торгівлі людьми, експлуатації та примусової праці. Навіть в Інтерсіті якщо їдеш на Перемишль, багато рекламних матеріалів, які кажуть як вберегтися, дуже простою мовою, дуже класно зроблено, дуже наглядно.

Але тут ще один момент. Не лише на державу потрібно сподіватися. Проблеми примусової праці потрібно вирішувати також в ключі соціального діалогу, коли не лише держава, а ще роботодавці, профспілкові залучені.

Тому що для роботодавців примусова праця не вигідна, тому що такі підприємства демпінгують щодо тих, хто хоче нормально працювати, нормально платити податки і нормально утримувати свій прибуток. Профспілки також дуже зацікавлені в інтеграції мігрантів в свої лави. Наприклад, у Польщі одна з найбільших профспілок, в них є вже профспілка мігрантів-українців, і вони активно їм допомагають, тому що це і інтерес польського працівника, тому що якщо українець буде отримувати менше, то це буде демпінг щодо польської робочої сили.

Тобто це має бути такий трикутник. Держава, роботодавці, які в цьому зацікавлені, та профспілки, які напрацьовують спільні рішення.

Зараз є багато проектів транскордонних, які допомагають мігрантам. Тобто це в душі власне і солідарності, і того що будь-які мігранти, які працюють, мають мати належний захист тої країни, в якій вони знаходяться. І це саме поле роботи професійних спілок, які в Європі доволі активно і доволі класно допомагають нашим мігрантам убезпечитись від примусової праці.

І це було навіть до війни. Я пам'ятаю ще там років 10 тому, наприклад, ті ж самі польські профспілки видавали листівки як убезпечитись від обману при прийомі на роботу. Вони консультували щодо укладення трудових договорів, щоб там не було якоїсь завітушки такої, що потім тебе депортують. Це дуже класно, ми за це їм дуже вдячні і це таке профспілкове велике братерство транскордонне.

- Дякую. Ви ще відзначали роль закордонних партнерів, адже є якісь організації, якісь інші партнери, крім профспілок, які також можуть допомогти у подоланні проблем в цій галузі? Хто ще може бути залучений до цього?
- Багато організації, що опікується саме мігрантами, зараз дуже багато з них переключилися і навіть для яких тема трудових прав та міграції не була профільною. Є,

наприклад, та ж сама Міжнародна організація з міграції. Величезна організація, що працює на цьому полі. Наприклад, дітям допомагає Юнісеф.

Власне, проблема примусової праці – це власне трудова сфера, тобто тут маємо більше орієнтуватися на інституції, які цим безпосередньо займаються. Та ж сама Міжнародна організація праці дуже багато зусиль зараз вкладає на промощен попередження примусової праці, і в них є проекти в Україні, і в інших країнах для запобігання цьому. Тобто це не лише національний рівень. ЄС, якщо ми кажемо про українських мігрантів, це міжнародний рівень, тому що таке ганебне явище як примусова праця, воно привертає увагу усіх, і для його викоринення в принципі є загальний консенсус, що це потрібно зробити.

- А ще тоді питання. Як ви гадаєте ось цей трикутник держава – роботодавці – профспілки, про який ви казали, в рамках соціального діалогу, він існує окремо від діяльності, наприклад, громадських організацій чи якимось все разом? І чи можливо більше в цей трикутник мають громадські організації, міжнародні організації включатися чи зараз все нормально?
- Дякую. Я думаю, що не можна сказати однозначно. Це здебільшого, як мені здається, ad hoc якимось вирішується. Але громадські організації також активні в цьому ключі. Наприклад, наша громадська організація не є профспілкою, не є представником роботодавців, але також опікуються цією тематикою. Також в інших країнах громадські організації дуже активні в даному ключі. Громадські організації, громадські формування можуть бути надійним плечем, щоб підтримати державу і роботодавців, і профспілки.
- Дякую. І ще тоді питання щодо ролі бізнесу в протидії примусової праці. Так як сторона соціального діалогу, безперечно. Але яким чином можна ще підвищити мотивацію бізнесу брати участь в налагодженні даної ситуації в протидії проблемам?
- Тут питання не лише в тому, що ми знаємо, є реально добросовісні роботодавці, є недобросовісні. Це питання вже в площині не тільки трудового права. Це в площині стимулювання бізнесу державою в даному питанні. Наприклад, якщо ти будеш працювати в білу, офіційно працевлаштовувати, ти будеш мати певні податкові пільги. Це питання фіскальної політики, це питання стимулювання, заохочення. Тобто ти зробив добре, отримай медаль «Найкращий роботодавець року». Люди таке люблять, але більше бізнес любить трошки максимізувати свої прибутки. Тому певні податкові пільги, якщо, наприклад, ти працевлаштував 100 мігрантів-українців за офіційним трудовим договором. Також бізнес може стимулювати те, що є багато сайтів з відгуками про роботодавців, і ти можеш поставити п'ять зірочок, а можеш поставити одну зірочку і написати ганебний відгук. І потім ті ж самі мігранти-українці, чи з інших країн, що будуть приїжджати, будуть дивитися. І це іміджеві втрати для бізнесу можуть бути, якщо він використовує примусову працю. Це не обов'язково має бути відкрита примусова праця, але, наприклад, там люди будуть писати, що менеджер заставляє працювати на 3 години більше в день. Це також буде фактично частково примусова праця. Публічна думка про цей бізнес також має значення, якщо це не фірма-одноденка якась. Особливо якщо це великі транснаціональні компанії або просто компанії, які мають свою брендову ідентичність.

- Ви казали, має бути проведена просвітницька робота. Але просвітницька робота стосовно громадян, які виїхали, стосовно тих, хто може в принципі потрапити під примусову працю. А чи можуть працювати, наприклад, просвітницькі заходи для бізнесу? Бо менеджери або власники компанії можуть також не знати певних нюансів. Ті ж самі громадські організації, вони можуть відігравати в цьому роль.
- В першу чергу, це має робити держава. Україна, до речі, проводить чудову кампанію. Вона називається «Виходь на світло», щодо незадекларованої праці. Представники Державної служби з питань праці просто приходять до бізнесу і кажуть: «Ребята, так буде краще для всіх, якщо ви офіційно працевлаштуєте, тобто ви можете уникнути певних негативних наслідків в майбутньому. Імідж знову ж таки. До вас підуть інші люди».

В країнах Європи таке теж відбувається, втім там менший рівень незадекларованої праці. В Україні його важко підрахувати. До війни це було 25-30%, за різними підрахунками. Це взагалі жахлива цифра. В Європі з цим трошки більш суворіше в плані реакції. Втім, наскільки мені відомо, там також проводяться такі просвітницькі заходи певними державними органами, які займаються саме трудовою сферою. Десь Міністерство праці, десь Міністерство соціальної політики.

Можливо, буде доцільним, наприклад, об'єднати зусилля України і умовної Польщі щодо спільних. Це вже напрацьовується. Я можу сказати за профспілкову сторону. Але знову ж таки, тут більше всього залежить від самих людей. В Польщі вже створюються профспілки українців-мігрантів, тобто об'єднання в певні групи за інтересами. Тим паче якщо українці працюють на певному підприємстві чи в певному економічному секторі, і вони є українцями, вони втекли від війни – тут спільних інтересів набагато більше, і вони можуть ефективніше захищати свої права. І якраз ця транскордонна співпраця громадських організацій, профспілок державних органів їм допоможе в майбутньому, тому що гуртом права відстоювати легше.

- Дякую. І останнє питання. Ви трішки торкнулися питань певних платформ з відгуками соціальних мереж, певної діджиталізації цього процесу. А як ви гадаєте, чи може бути перспективним створення платформи з такими самими відгуками і, наприклад, розповсюдження інформації щодо цієї платформи.
- Це абсолютно має робитися і це вже робиться, тому що сайти про недобросовісних роботодавців дуже поширені по всьому світу. Наприклад, навіть на тих самих інформаційних матеріалах завжди можна намалювати qr-код з посиланням на сайт. Тим паче, дуже поширеним у світі є такі застосунки мобільні, наприклад, профспілка в смартфоні. Тобто ти можеш побачити там базову інформацію про свої трудові права і клацнути кнопочку, і ти вже набрав юриста, дуже багато гарячих ліній щодо протидії примусовій праці. Тобто діджиталізація грає важливу роль, і в першу чергу це питання попередження промислової праці, тому що якщо ти прочитав і це обов'язково треба робити, якщо ти наймаєшся до якогось роботодавця, навіть самого-самого чесного, треба трошки перевірити, бо інтернет нічого не забуває. А там можна знайти цікаву для себе інформацію. Далі це може бути підґрунтям вже до рішення, чи йти мені на співбесіду.

- Дуже дякую вам в цілому за розмову і за окреслення проблем, за стільки корисних рекомендацій!
- Дякую вам за запрошення! Ми завжди відкриті, і завжди все зробимо!